
III. ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ

УДК 336.71:005.591.6

УЧАСТЬ БАНКІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

С. Б. ЄГОРИЧЕВА, доктор економічних наук;
О. В. ШИНДЕР

(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. Щоб виконати стратегічні завдання фінансового забезпечення інноваційного розвитку, потрібно раціонально використати наявні фінансові ресурси як на національному рівні, так і на рівні окремого регіону. Враховуючи, що банківське кредитування у сучасних умовах не виконує ролі стимулятора інноваційних процесів, важливим завданням є розробка нових механізмів участі банків у фінансуванні інноваційної діяльності. Мета статті – розробка механізму фінансування інноваційно орієнтованого малого підприємництва через внутрішні венчурні фонди регіональних банків. Запропоновано організаційно-економічний механізм функціонування внутрішнього венчурного фонду регіонального банку для фінансування інноваційних проектів малих підприємств. Функціонування банківських венчурних фондів дозволить активізувати інноваційну діяльність у регіонах, буде сприяти розвитку малого та середнього бізнесу та, зрештою, забезпечить підвищення прибутковості діяльності банків і їх клієнтів.

Ключові слова: кредитування інноваційної діяльності, регіональний банк, венчурний фонд, організаційно-економічний механізм, інноваційно орієнтоване мале підприємництво.

Інноваційна діяльність є важливим фактором прискорення темпів розвитку національного господарства та підвищення конкурентоспроможності та прибутковості суб'єктів господарювання. Втім, аби інноваційна модель розвитку економіки ефективно функціонувала, потрібно створити адекватний механізм фінансового забезпечення, який би дозволив за наявності обмежених фінансових ресурсів максимально повно реалізувати відповідні цілі мікро- та макrorівня. У ході виконання стратегічних завдань ефективного фінансового забезпечення інноваційної діяльності потрібно раціонально використовувати

наявні фінансові ресурси, у тому числі і на рівні окремого регіону. Регіональна банківська система, будучи одним з основних джерел фінансування суб'єктів господарювання, не повинна залишатись осторонь цих важливих процесів, потрібно шукати можливі варіанти її взаємодії з реальним сектором економіки регіонів у сфері підтримки інноваційного підприємництва.

Окремі аспекти фінансового забезпечення інноваційної діяльності за участю банківських ресурсів висвітлені у працях Т. Васильєвої [1], В. Гейця, В. Зикіної, В. Зимовця, М. Крупки, А. Кузнєцової [2], С. Онишко [3], А. Переса-

ди, П. Федоровича [4] та ін. У багатьох дослідженнях відмічається стійке небажання банків брати участь у фінансуванні інноваційних проектів, оскільки інноваційному бізнесу притаманна невизначеність на віддалену перспективу, що підвищує загрозу втрати капіталу. Тому проблему забезпечення ресурсами інноваційного підприємництва потрібно комплексно досліджувати відповідно до конкретних можливостей економіки країни загалом і її регіональної складової.

Метою статті є розробка механізму фінансування інноваційно орієнтованого малого підприємництва через внутрішні венчурні фонди регіональних банків.

Для стимулювання інноваційних процесів у національній економіці велике значення мають насамперед пряме державне фінансування та державна підтримка, зокрема за рахунок створення пільгових податкового та митного режимів. Проте, порівнюючи з показниками розвинутих країн, в Україні обсяги такого фінансування є невеликими, а створення національної системи підтримки хоч і задекларовано, але практично не реалізовано. Тому основним джерелом фінансування інновацій, за даними Державної служби статистики України [5], поки що залишаються власні кошти підприємств (від 70 до 85 % загального обсягу фінансування впродовж останніх десяти років).

Проте в останнє десятиліття ситуація у реальному секторі економіки характеризується зростанням дефіциту власних оборотних коштів підприємств, яке набуло загрозливої швидкості. Зокрема, за 2008–2013 рр. дефіцит власних оборотних коштів підприємств промисловості збільшився більше ніж у сім разів і на початок 2014 р. дорівнював близько 311,8 млрд грн [5]. Унаслідок цього оборотні кошти промислових підприємств повністю були сформовані за рахунок зобов'язань, а майже третина їх необоротних активів фактично брала участь у покритті заборгованості перед кредиторами.

Негативний вплив макроекономічного середовища (зокрема, високі темпи інфляції, що до кінця 2014 року, за прогнозами, становитиме більше 20 %) суттєво позначається

і на кредитоспроможності підприємств, що ускладнює отримання ними позикових коштів. Проведений аналіз інвестиційного кредитування розвитку регіональної економіки, яке тісно пов'язано із здійсненням інноваційної діяльності, показав, що:

- відбулося збільшення кредитних вкладень в інвестиційну діяльність нефінансових корпорацій до 85266 млн грн на кінець 2013 рр., яке було спричинене абсолютним зростанням інвестиційних кредитів у всіх регіонах держави, а питома вага інвестиційних позичок в загальній сумі кредитних вкладень у сектор нефінансових корпорацій становила 12 %, що у 1,3 раза перевищує показник 2007 р. (рис. 1);

- структура інвестиційних кредитів банків у загальній сумі кредитування нефінансових корпорацій нестабільна. Більш детальний регіональний аналіз показав, що понад 50 % інвестиційних кредитів концентрувалося у Київській області (зокрема, від 53,48 % 2007 р. до 67,40 % 2013 р.). Отже, лише трохи більше 30 % довгострокового кредитування підприємств реального сектора економіки припадало на решту регіонів України [6].

Отже, механізм банківського кредитування у сучасних умовах не виконує покладених на нього суспільно важливих функцій і не сприяє інноваційному розвитку економіки. На наш погляд, основна проблема полягає не в обмеженості ресурсної бази банків і навіть не в короткостроковості коштів, що залучаються на внутрішньому ринку, а у відсутності розробки економічно доцільної моделі участі банків в інноваційному процесі регіону. Отже, необхідно шукати механізми, що врівноважують і гармонізують інтереси більшості учасників процесів перерозподілу капіталу, маючи на увазі принципову єдність їх довгострокових цілей. Ці механізми та інструменти повинні бути максимально наближені до реальної банківської практики та не суперечити діючому законодавству.

У країнах із розвинутою ринковою економікою одним із основних джерел фінансування інноваційної діяльності є венчурний капітал. Взагалі, «венчури» (від англ. *venture* – ризикове підприємство) – це невеликі підприємства

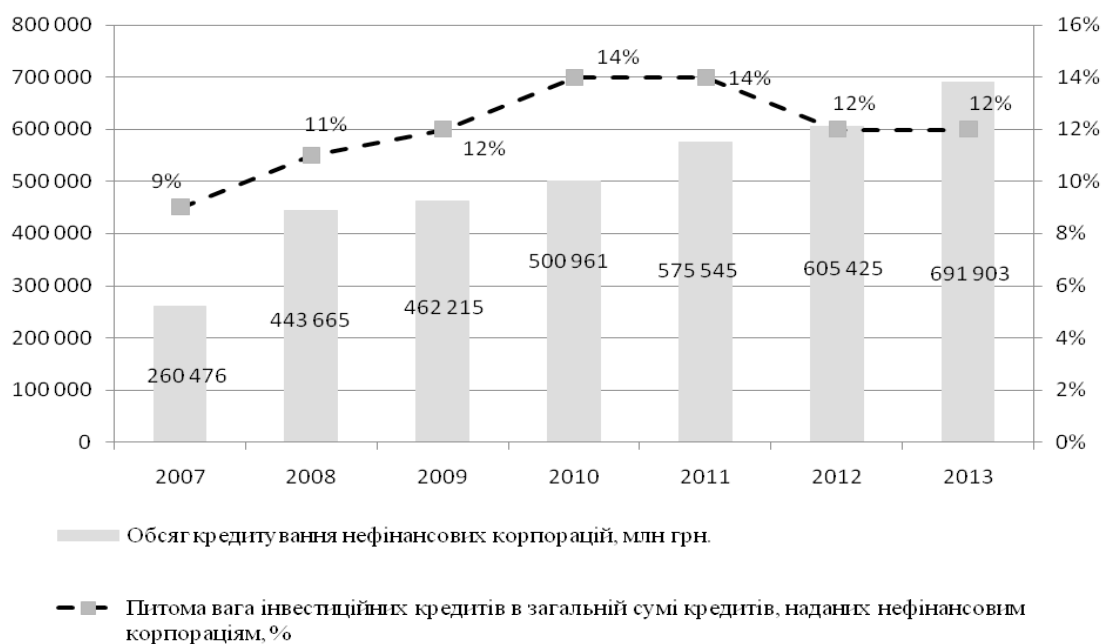

Рис. 1. Динаміка обсягів кредитування та частки інвестиційних кредитів в загальній сумі кредитів, наданих депозитними корпораціями нефінансовим корпораціям в регіони України з 2007 по 2013 рр.

або окремі підрозділи великих компаній, які є реалізаторами інноваційних ідей, проектів, ноу-хау у процесі своєї діяльності. Вони прагнуть отримати фінансування від інвесторів, так званих венчурних капіталістів, які у межах свого інвестиційного портфеля можуть виокремити частку капіталу для інвестування на невизначений час, але з перспективою отримання надприбутків у майбутньому.

По суті, венчурне фінансування є різновидом прямого інвестування і належить до інвестування в статутний капітал інноваційних підприємств. Основною його особливістю є велика ймовірність неповернення коштів, якщо інвестиційний проект не дасть очікуваних від його реалізації результатів. Проте кваліфіковане створення збалансованого портфеля венчурних інвестицій надає венчурним фондам певну гарантію отримання достатньо високих доходів на вкладений капітал.

Щоб з'ясувати, чому вітчизняні банки так неохоче займаються фінансуванням інноваційної діяльності своїх клієнтів, необхідно виявити особливості венчурного інвестування, порівнюючи зі звичайним банківським кредитуванням.

При фінансуванні наукомістких проектів на ринкових засадах насамперед виникає про-

блема невизначеності реальності та строку їх окупності. Щоб компенсувати підвищений кредитний ризик, на який інвестори венчурних фондів наражаються свідомо, їм обіцяють надвисоку прибутковість. Це протилежно позиції банківських клієнтів, які очікують збереження своїх вкладів і середню ринкову норму прибутку на свої кошти.

Вкладення венчурного капіталу характеризується тим, що інвестор не отримує жодного забезпечення повернення капіталу, крім привабливого бізнес-плану. У сучасних умовах практика самострахування кредитних ризиків вітчизняних банків за умови надання банківських кредитів буде призводити до значного збільшення їх валових витрат і, відповідно, зниження прибутковості.

Основні доходи венчурний фонд отримує в процесі продажу цінних паперів успішного інноваційного підприємства за ціною, що значно перевищує первісні вкладення. Ці надприбутки за окремим проектом компенсують йому втрату капіталу за невдалі інвестиції. Доходи ж банків від кредитів становлять відсотки, ставка яких обмежується конкуренцією на ринку і, у кращому випадку, може бути плаваючою в залежності від певного зовнішнього індикатора. Слід сказати і про досить високі

витрати, пов'язані з моніторингом і аналізом ринку інноваційних проектів. Зрозуміло, що далеко не кожна кредитна установа має достатні кошти, час і навички для об'єктивної оцінки їх ризикованості й перспективності.

Висока соціальна відповідальність фінансово-кредитних інститутів передбачає наявність у них дієвої системи ризик-менеджменту. Тому порядок здійснення операцій, пов'язаних з інноваційним кредитуванням, повинен бути більш суворим, на відміну від порядку проведення інших кредитних операцій. Проте останнє суперечить необхідності творчої, нестандартної оцінки інноваційних проектів, коли акцент слід робити не на поточній надійності бізнесу, а на його довгостроковій ефективності.

Отже, навіть за умов певного стимулювання державою інноваційного кредитування,

банки не будуть здійснювати те, що не відповідає концепції їх діяльності. Але і вони можуть виділити певні фінансові ресурси, зокрема частину власного капіталу, яка спрямовуватиметься на ризиковані вкладення. Тому перспективною формою фінансової взаємодії банків і суб'єктів підприємництва, насамперед малого та середнього бізнесу, можна вважати створення регіональними банками з метою підтримки інвестиційно-інноваційних процесів внутрішніх венчурних фондів, функціонування яких буде чітко відділено від основної банківської діяльності.

Загальна структура організаційно-економічного механізму функціонування внутрішнього венчурного фонду банку (ВВФБ), що фінансує інноваційно орієнтовані малі підприємства регіону, наведена на рис. 2.

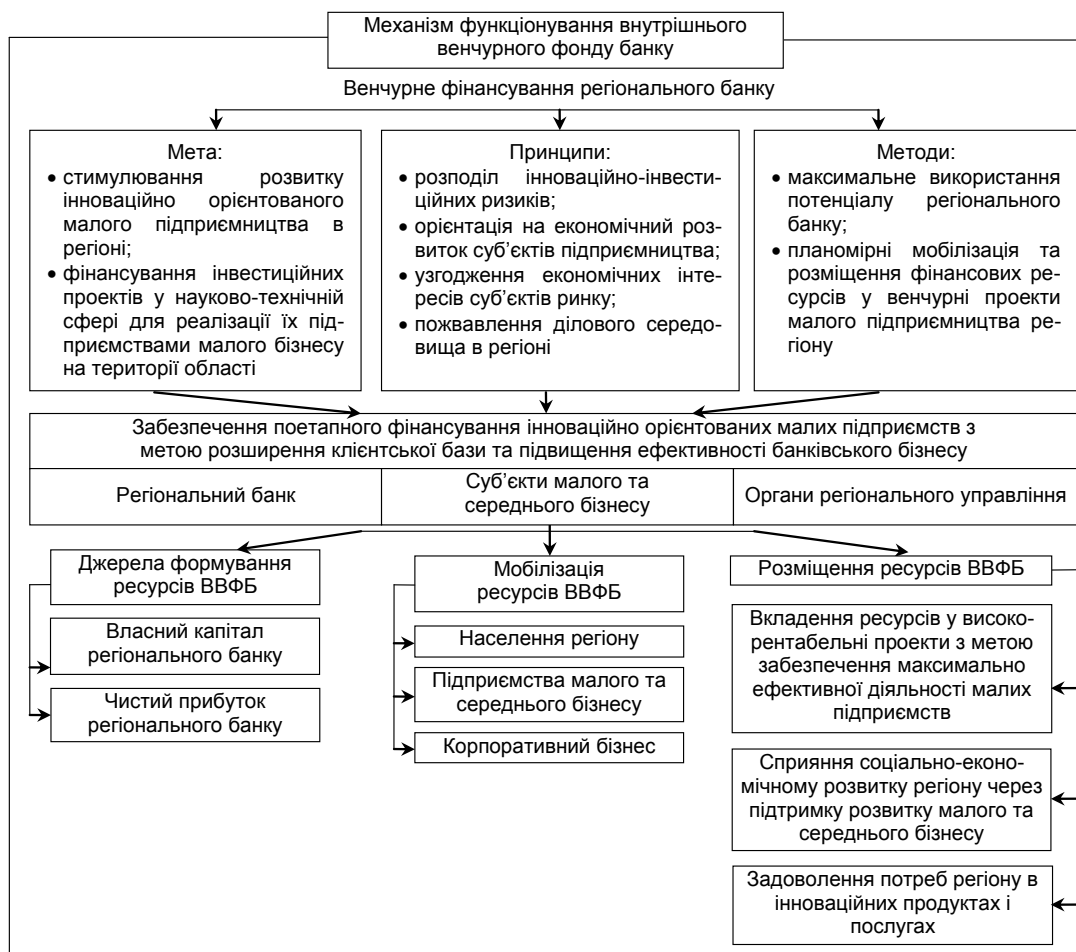

Рис. 2. Організаційно-економічний механізм функціонування внутрішнього венчурного фонду регіонального банку для фінансування інноваційно орієнтованих малих підприємств

Комерційний інтерес венчурного фінансування для регіонального банку полягає в тому, щоб підприємство успішно розвивалося і за період три – п'ять років збільшило вартість власного бізнесу в 5–7 разів, забезпечуючи середньорічні темпи зростання на рівні 30–40 %. Це дасть можливість банку на певному етапі продати свою частку у статутному капіталі підприємства або, навпаки, залишитися його власником з метою отримання доходів від підприємницької діяльності в майбутньому.

Право створювати внутрішні венчурні фонди мають одержувати лише регіональні банки, які:

- мають довгострокові стратегічні плани розвитку, сформовану клієнтську базу, позитивну ділову репутацію, а також тривалий досвід ведення бізнесу в банківській сфері;
- мають стабільні фінансові показники діяльності;
- повністю виконують нормативи, встановлені Національним банком України.

Для збільшення ресурсів венчурного фонду його учасниками, крім самого банку, можуть бути також фізичні та юридичні особи, які мають вільні довгострокові кошти та згодні взяти на себе відповідні ризики.

Внутрішній венчурний фонд банку здійснює фінансування інноваційних проектів у декілька етапів:

1. Розробка основного документа, де описується механізм фінансування проектів внутрішнім венчурним фондом банку, – інвестиційного меморандуму. Інвестиційний меморандум формують спеціалісти експертної комісії фонду після отримання позитивного рішення щодо поданого проекту; погоджують із ініціатором, підписує ініціатор і фонд, є основою для підготовки та підписання інших документів проекту.

Інвестиційний меморандум містить огляд проекту на основі бізнес-плану (учасники проекту, науково-технічне обґрунтування проекту та його новизни, продукту, наявні й необхідні ресурси та обладнання, маркетинговий і фінансовий план, потенційні ризики та організаційний план-графік робіт).

2. Визначення основних параметрів фінансування проекту внутрішнім венчурним фон-

дом банку, що включає загальний обсяг фінансування на кожному етапі реалізації проекту.

3. Моніторинг реалізації проекту шляхом введення в штат підприємства фінансового директора – представника фонду, з метою контролю за цільовим використанням коштів, за строками запуску і реалізації проекту, за досягненням ключових показників ефективності: дохід, обсяг виробництва і реалізації, собівартість продукції (послуг) тощо.

4. Вихід внутрішнього венчурного фонду банку із проекту через продаж частки/пакета цінних паперів інноваційного підприємства за ринковою ціною, що забезпечить повернення вкладеного капіталу та отримання фондом очікуваного доходу. Проте в умовах несформованого вітчизняного фондового ринку робити ставку при інвестуванні на зростання вартості інноваційного підприємства через 5–7 років і ліквідність його цінних паперів можливо лише за умов чіткого уявлення про можливий продаж. Тому необхідно заздалегідь орієнтуватися на певних стратегічних інвесторів, якими можуть бути великі підприємства конкретного регіону. Саме на їх замовлення, у тому числі можуть упроваджувати малі підприємства інноваційні розробки.

Отже, ми довели, що специфіка інноваційної діяльності як надзвичайно ризикованої, з непередбачуваним результатом не дозволяє повномасштабно використовувати банківське кредитування для її фінансування. Світова практика свідчить, що безпосередньо призначеним для цього є венчурний капітал, який функціонує на принципово інших засадах, ніж банківський. Проте банки, володіючи достатніми обсягами власного капіталу, мають можливість виокремити його частину для формування внутрішніх венчурних фондів із метою фінансування інноваційних процесів. Особливо актуальний цей механізм для регіональних банків, які тісно пов'язані з економікою регіону, добре знають своїх клієнтів і безпосередньо зацікавлені в їх ефективному розвитку. Функціонування банківських венчурних фондів дозволить активізувати інноваційну діяльність, буде сприяти розвитку малого та середнього бізнесу та, зрештою, забезпечить

підвищення прибутковості діяльності банків та їх клієнтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєва Т. А. Банківське фінансування інноваційної діяльності : монографія / Т. А. Васильєва. – Суми : Ділові перспективи, 2006. – 60 с.
Vasilieva T. A. Bankivske finansuvannia innovatsiinoi diialnosti : monografiya / T. A. Vasilieva. – Sumy : Dilovi perspektyvy, 2006. – 60 p.
2. Кузнєцова А. Я. Аналіз критеріїв економічної доцільності банківського кредитування інноваційних проєктів та розрахунок ефективності / А. Я. Кузнєцова // Вісник Української академії банківської справи. – 2005. – № 1 (18). – С. 65–72.
Kuznetsova A. Ya. Analiz kriteriyiv ekonomichnoyi dotsilnosti bankivskogo kredituvannia innovatsiynih proektiv ta rozrahunok effektivnosti / A. Ya. Kuznetsova // Visnik Ukrayinskoyi akademiyi bankivskoyi spravi. – 2005. – № 1 (18). – S. 65–72.
3. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : монографія / С. В. Онишко. – Ірпінь : Нац. акад. ДПС України, 2004. – 434 с.
Onyshko S. V. Finansove zabezpechennia innovatsiynogo rozvytku / S. V. Onyshko. – Irpin : Nat. Acad. DPS Ukrainy, 2004. – 434 p.
4. Федорович П. П. Організаційно-економічний механізм розвитку венчурного бізнесу в промисловості України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н. 08.02.02 «Економіка й управління науково-технічним прогресом» / П. П. Федорович ; ДНУ. – Донецьк, 2006. – 21 с.
Fedorovich P. P. Organizatsiyno-ekonomichnyi mehanizm rozvitku venchurnogo biznesu v promislovosti Ukrayini : avtoref. dis. na zdobuttya nau. stupenya k. e. n. 08.02.02 «Ekonomika y upravlinnya naukovo-tehnichnim progresom» / P. P. Fedorovich ; DNU. – Donetsk, 2006. – 21 s.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Назва з екрана. – Дата відвідування : 8 жовтня 2014.
Derzhavna sluzhba statistiki Ukrayini [Elektronnyi resurs] : ofits. veb-sayt. – Rezhim dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Nazva z ekrana. – Data vidviduvannya : 8 zhovtnya 2014.
6. Національний банк України [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/> – Назва з екрана. – Дата відвідування : 15 жовтня 2014.
Natsionalnyi bank Ukrayini [Elektronnyi resurs] : ofits. veb-sayt. – Rezhim dostupu: <http://www.bank.gov.ua/> – Nazva z ekrana. – Data vidviduvannya : 15 zhovtnya 2014.

С. Б. Єгоричева, доктор економічних наук; Е. В. Шиндер (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Участие банков в обеспечении инновационного развития региональной экономики.**

Аннотация. Решение стратегических задач финансового обеспечения инновационного развития требует рационального использования имеющихся финансовых ресурсов как на национальном уровне, так и на уровне отдельного региона. Учитывая, что банковское кредитование в современных условиях не выполняет роли стимулятора инновационных процессов, важным заданием является разработка новых механизмов участия банков в финансировании инновационной деятельности. Цель статьи – разработать механизм финансирования инновационно ориентированного малого предпринимательства через внутреннее венчурные фонды региональных банков. Предложенный организационно-экономический механизм функционирования внутреннего венчурного фонда регионального банка для финансирования инновационных проектов малых предприятий. Функционирование банковских венчурных фондов позволит активизировать инновационную деятельность в регионах, будет способствовать развитию малого и среднего бизнеса и, в конечном итоге, обеспечит повышение прибыльности деятельности банков и их клиентов.

Ключевые слова: кредитование инновационной деятельности, региональный банк, венчурный фонд, организационно-экономический механизм, инновационно ориентированное малое предпринимательство.

S. Yehorycheva, Dc. Econ. Sci.; **O. Shynder** (Poltava University of Economics and Trade). **Banks' participation in support of regional economy innovation development.**

Summary. Solving the strategic problems of innovative development financial support requires rational use of the financial resources available at the national level and at the level of certain region. Taking into account that bank lending nowadays doesn't fulfil the role of innovation processes stimulator, the important task is to develop new mechanisms of banks' participation in financing of innovation activity. Aims and Objectives: developing the mechanism of financing of innovative oriented small business through internal venture capital funds of regional banks. Organizational and economic mechanism of the regional bank internal venture capital fund to finance innovative projects of small enterprises is proposed. Banking venture capital funds will contribute to the activation of innovations in regions, development of small and middle business and in the long run will ensure the growth of profitability of the banks and their clients.

Keywords: crediting of innovations, regional bank, venture capital fund, organizational and economic mechanism, innovation-oriented small business.